

Maciej Stawicki

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ROLA FUNDUSZY UE W ROZWOJU INFRASTRUKTURY OCHRONY ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH POLSKI WSCHODNIEJ

ROLE OF THE EUROPEAN UNION FUNDS IN THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL INFRASTRUCTURE RURAL AREAS OF EASTERN POLAND

Słowa kluczowe: fundusze UE, Polska Wschodnia, infrastruktura ochrony środowiska, rozwój gmin

Key words: EU structural funds, local development, environmental infrastructure, Eastern Poland

Synopsis. W artykule przedstawiono znaczenie funduszy pomocowych Unii Europejskiej pozyskanych przez gminy z obszarów wiejskich pięciu województw zaliczanych do Polski Wschodniej (warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie, podkarpackie) w rozwoju infrastruktury ochrony środowiska. Na badanym obszarze zrealizowano 364 projekty z zakresu rozbudowy i modernizacji sieci wodociągowych, kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków. Na podstawie przeprowadzonych analiz statystycznych odkryto, iż w latach 2004-2009 najszybciej poprawiał się dostęp do infrastruktury w województwie podkarpackim. Na całym obszarze proces ten dotyczył zwłaszcza gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Zauważono także związek pomiędzy liczbą zrealizowanych projektów współfinansowanych ze środków UE a tempem rozwoju sieci wodociągowych i kanalizacyjnych.

Wstęp

W maju 2011 roku minęło 7 lat od wejścia Polski do Unii Europejskiej. W tym okresie, w ramach realizacji polityk wspólnotowych Polska otrzymała z budżetu UE ponad 45 mld euro. Ponad połowę tej kwoty (57%) [www.mf.gov.pl] stanowiło wsparcie w ramach polityki spójności (regionalnej), której celem jest wspieranie poszczególnych obszarów krajów członkowskich, podnoszenie ich konkurencyjności oraz wspieranie procesów konwergencji, m.in. poprzez rozwój infrastruktury i związaną z nim poprawę jakości warunków życia mieszkańców. Infrastruktura środowiskowa była drugim co do wielkości obszarem wsparcia z funduszy UE. Na ten cel wydatkowano około 27% wszystkich środków na lata 2004-2006. Na terenie całego kraju zrealizowano 1249 projektów za kwotę ponad 15,5 mld zł [Polska i jej... 2009].

Województwa peryferyjne Polski Wschodniej, do momentu przystąpienia do UE Bułgarii i Rumunii, zajmowały 5 ostatnich miejsc pod względem PKB na 1 mieszkańca w UE-25, nie przekraczając 37% średniej UE. Należy przy tym pamiętać, iż za dła potrzeb polityki regionalnej UE za opóźnione w rozwoju zostały uznane już te regiony, w których PKB mierzony według parytetu siły nabywczej na mieszkańca jest niższy od 75% średniej wspólnotowej [Adamowicz 2002], a więc dystans Polki Wschodniej do tej granicy był bardzo duży. Jednocześnie, w ramach prowadzonej polityki regionalnej, obszary te otrzymały wielomilionowe wsparcie w ramach funduszy pomocowych Unii Europejskiej, czego efektem miało być przyspieszenie rozwoju oraz zmniejszenie jego dysproporcji. W związku z tym, w artykule postanowiono zbadać znaczenie funduszy pomocowych Unii Europejskiej w rozwoju infrastruktury ochrony środowiska na lokalnym poziomie.

Material i metodyka badań

Do analizy wybrano obszar pięciu województw zaliczanych do szeroko rozumianej Polski Wschodniej. Jak podaje Gorzelak [2007], definicja „Polski Wschodniej” nie jest jednoznaczna – pod nazwą tą rozumie się zwykle trzy województwa położone wzdłuż wschodniej granicy Polski: podlaskie, lubelskie, podkarpackie. Czasami poszerza się ten obszar także o wschodnie powiaty woj. mazowieckiego lub woj. warmińsko-mazurskie. W artykule Polska Wschodnia oznacza region, który został objęty programem operacyjnym „Rozwój Polski Wschodniej”, czyli 5 województw: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie.

Przedmiotem badań były instrumenty finansowe Unii Europejskiej wdrażane w ramach perspektywy finansowej 2004-2006, wspierające rozwój infrastruktury środowiskowej w Polsce: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR – jeden z czterech funduszy strukturalnych istniejących w latach 2000-2006 [fundusze-strukturalne.gov.pl]) i Fundusz Spójności, którego celem jest ułatwienie integracji słabiej rozwiniętych krajów poprzez budowę sieci transportowych oraz obiektów ochrony środowiska o znaczeniu ponadregionalnym. Jako że szczególna uwaga przy wydatkowaniu środków strukturalnych kierowana jest na regiony słabiej rozwinięte, które w większości mają charakter obszarów wiejskich, autor skupia się właśnie na nich. Obszary wiejskie zdefiniowano jako tereny powiatów ziemskich, z badania wyłączone miasta na prawach powiatu. Mają one bowiem szersze kompetencje i większą liczbę zadań niż pozostałe miasta, jak również inna jest ich struktura budżetu. Do badań empirycznych wybrano wszystkie 694 pozostałe gminy z tego obszaru (poza gminą Jaślika, która powstała 1 stycznia 2010 roku). Obliczenia wykorzystania środków UE przeprowadzono na podstawie analizy bazy danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (MRR) zawierającej projekty współfinansowane z funduszy UE dostępnych w perspektywie finansowej 2004-2006 według stanu na III kwartał 2009 roku. Należy zauważyć, iż baza ta zawiera wiele nieścisłości i błędów (np. powtarzające się projekty, błędnie przypisany beneficjent), zatem mimo przeprowadzonego porządkowania danych prezentowane obliczenia mogą być obciążone drobnymi błędami. Zrezygnowano z analizy projektów finansowanych z Funduszy Europejskich na lata 2007-2013, z uwagi na inną i utrudniającą porównania strukturę bazy danych.

Do analizy poziomu i dynamiki rozwoju infrastruktury środowiskowej wybrano następujące zmienne: x_1 – korzystający z wodociągu w %, x_2 – korzystający z kanalizacji w %, x_3 – korzystający z oczyszczalni ścieków w %. Wszystkie dane statystyczne obliczono dla całych gmin, zarówno w przypadku gmin miejskich, wiejskich, jak i miejsko-wiejskich. W przypadku tych ostatnich niektóre dane są publikowane z rozbiorem na miasto i obszar wiejski, inne zaś (zwłaszcza finansowe, w tym wykorzystanie środków UE) są publikowane jedynie zbiorczo dla całego obszaru gminy miejsko-wiejskiej. Zatem dla ujednolicenia prowadzonych badań brano pod uwagę wartość zbiorczą dla całej gminy. Wadą takiego rozwiązania jest zacieranie różnic pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi, jednak niepodważalną zaletą jest możliwość porównywania danych. Wybrane wskaźniki pozyskano z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, na podstawie danych dla każdego roku z badanego okresu obliczono dla każdej gminy średnią roczną zmianę odsetka korzystających z powyższych sieci infrastruktury, która stanowiła wskaźnik poprawy dostępności do infrastruktury środowiskowej.

Badaniami objęto lata 2004-2009, czyli okres od wejścia Polski do Unii Europejskiej do ostatniego roku, dla którego w czasie prowadzenia badań (I kwartał 2011 roku) były dostępne dane statystyczne GUS dotyczące poziomu rozwoju infrastruktury technicznej gmin.

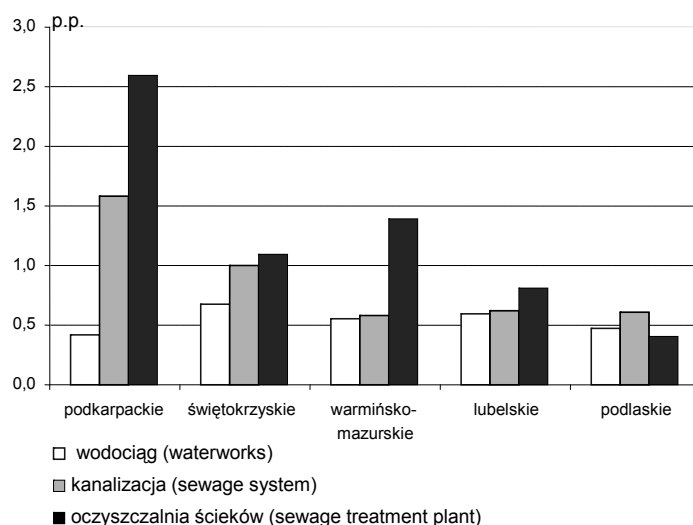
Wyniki badań

Poziom rozwoju infrastruktury ochrony środowiska jest silnie zróżnicowany przestrzennie – najwyższe wartości przyjmuje w woj. warmińsko-mazurskim, a najniższe w lubelskim. 10 gmin, które charakteryzował najwyższy poziom rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej to kolejno: Braniewo, Kętrzyn, Giżycko, Puławy, Elk, Ostróda, Mielec, Działdowo, Mrągowo i Włodawa – jedynie 3 miasta nie leżą w województwie warmińsko-mazurskim. Najsłabszy poziom rozwoju infrastruktury zanotowano w gminach położonych na Pogórzu Przemyskim, Jasielskim, Zamojszczyźnie oraz w części woj. podlaskiego.

Dynamika rozwoju infrastruktury w latach 2004-2009 była również zróżnicowana – najszybciej rósł odsetek korzystających z oczyszczalni ścieków i kanalizacji. Mniejszą dynamiką cechował się rozwój sieci wodociągowych, bowiem ich stopień rozwoju jest największy i trudno tu osiągnąć dużą poprawę. W 28 na 50 gmin, które w latach 2004-2009 znacząco rozwinęły infrastrukturę wodociągową – odbyło się to dzięki wykorzystaniu funduszy europejskich. Najszybszy rozwój sieci zaopatrzenia w wodę miał miejsce w gminach województwa lubelskiego i podkarpackiego.

Najszybszy wzrost dostępności do sieci kanalizacyjnej miał miejsce w niektórych gminach województwa podkarpackiego, świętokrzyskiego i lubelskiego. Wśród 50 gmin o największym rozwoju 34 realizowało projekty współfinansowane z funduszy europejskich. Należy pamiętać, iż projekty infrastrukturalne mają zazwyczaj wartość kilku milionów złotych, co dla gminy wiejskiej, która dysponuje budżetem ok. 15-20 mln zł rocznie jest dużym obciążeniem. Dlatego w wielu przypadkach bez wykorzystania funduszy europejskich wykonanie inwestycji nie byłoby możliwe lub byłyby one zrealizowane w mniejszym zakresie bądź w późniejszym terminie.

Najszybszy przyrost odsetka korzystających z oczyszczalni ścieków odnotowano w województwie podkarpackim i warmińsko-mazurskim, w tych regionach leżą także gminy-liderzy w tej kategorii, w których wzrost wyniósł ok. 50 p.p. w ciągu badanych pięciu lat. Jak wynika z danych w tabeli 1, największe tempo rozwoju infrastruktury ochrony środowiska odnotowały gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Wśród gmin miejskich znaczący wzrost liczby korzystających z oczyszczalni ścieków zanotowano jedynie w Mielcu.

Rysunek 1. Rozwój infrastruktury ochrony środowiska w latach 2004-2009 według województw

Figure 1. The development of environmental infrastructure by province (2004-2009)

Źródło: opracowano na podstawie Polska i jej... 2009, MRR
Source: own study based on Polska i jej... 2009, MRR

skutecznością w pozyskiwaniu funduszy na infrastrukturę środowiskową cechowały się także gminy województwa podkarpackiego.

Najwięcej projektów poświęcono rozbudowie kanalizacji oraz budowie oczyszczalni ścieków. Na badanym terenie było to 166 realizacji na 593 w całej Polsce, zatem liczba inwestycji w sieć kanalizacyjną jest w Polsce Wschodniej nie odbiega od proporcji ogólnokrajowych. Poza budową sieci kanalizacji sanitarnej, przepompowni i oczyszczalni ścieków, dofinansowywano budowę przyzgodowych oczyszczalni ścieków i przebudowy przepompowni ścieków. Inwestycje te były finansowane w większości za pośrednictwem Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR), działania 3.1 „Obszary wiejskie”, 3.2 „Obszary podlegające restrukturyzacji” i 1.2 „Infrastruktura ochrony środowiska”. Rozwój infrastruktury ochrony środowiska finansowano także z programu „Interreg”, zaś projekty o znaczeniu regionalnym także z Funduszu Spójności.

Tabela 1. Gminy o największym wzroście dostępności do sieci kanalizacyjnej w latach 2004-2009
Table 1. Municipalities with the largest percentage increase of sewerage system use (2004-2009)

Gmina (2-wiejska, 3-miejsko-wiejska)/ Municipality (2-rural, 3 urban-rural)	Województwo/ Province	Korzystający z kanalizacji w 2009 r. [%]/ Population using the sewerage system in 2009 [%]	Średnia roczna zmiana odsetka korzystających z kanalizacji [p.p.]/ Average annual percentage change of population using the sewerage system [p.p.]	Liczba projektów z zakresu budowy sieci kanalizacji/ Number of projects for construction of sewerage system
Iwonicz-Zdrój (3)	podkarpackie	69,2	10,1	0
Brody (2)	świętokrzyskie	70,1	8,4	1
Padew Narodowa (2)	podkarpackie	54,8	6,8	1
Osiek Jasielski (2)	podkarpackie	33,2	6,6	0
Sobków (2)	świętokrzyskie	29,2	5,8	1
Baligród (2)	podkarpackie	30,6	5,4	0
Kije (2)	świętokrzyskie	26,4	5,2	0
Wiślica (2)	świętokrzyskie	25,9	5,2	1
Pysznicza (2)	podkarpackie	25,8	5,2	1
Boguchwała (3)	podkarpackie	69,9	5,1	1

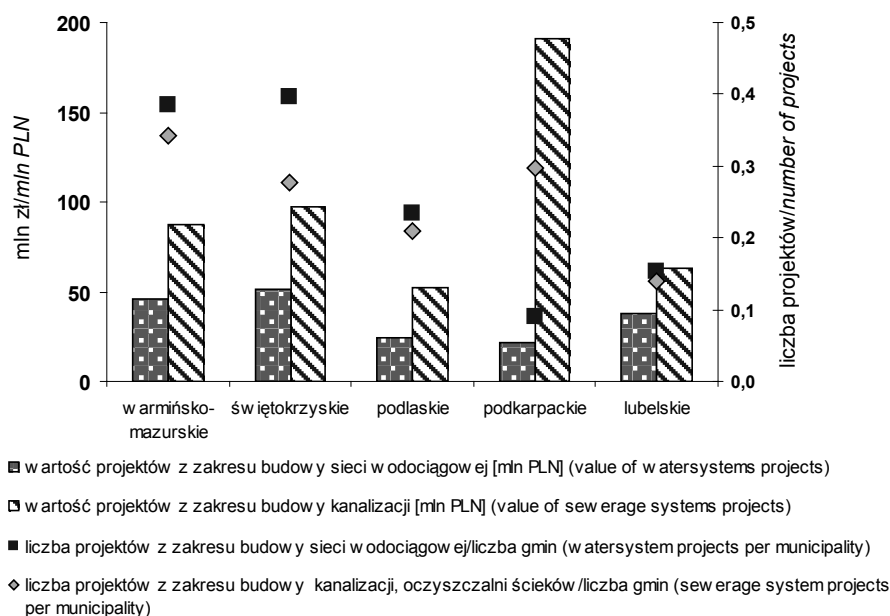
Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego 280 (z 694) miast i gmin zrealizowało łącznie 364 projekty z zakresu infrastruktury ochrony środowiska, co stanowiło ok. 22% wszystkich działań realizowanych przez gminy na obszarze Polski Wschodniej. Jednocześnie, z uwagi na fakt, iż badania opierają się wyłącznie na wykorzystaniu funduszy UE dostępnych w ramach perspektywy finansowej 2004-2006, można założyć, iż rzeczywista liczba zrealizowanych inwestycji przy współfinansowaniu ze środków UE jest obecnie (w 2011 roku) nieco większa. Najwięcej projektów zakończono w: Morągu (7), Bielinach (6), Pozezdrzu, Mikołajkach i Olecku (po 4) – poza położonymi w okolicy Kielc Bielinami wszystkie te gminy leżą w woj. warmińsko-mazurskim. Dużą

Ważną grupę działań stanowiła także rozbudowa i modernizacja infrastruktury zaopatrzenia w wodę (budowa wodociągów, stacji uzdatniania wody, modernizacja sieci). Na badanym obszarze obejmującym ok. 28% polskich gmin zrealizowano 157 takich projektów, co stanowiło ok. 43% projektów tego typu realizowanych przez gminy w całej Polsce. Stąd wniosek o większym niż w innych regionach zapotrzebowaniu na rozbudowę sieci wodociągowych w Polsce Wschodniej. Źródła finansowania inwestycji kanalizacyjnych były zbliżone do wodociągowych i obejmowały głównie działanie 3.1 „ZPORR” oraz 3.2 i 1.2 oraz „Fundusz Spójności” i „Interreg”.

Wartość zrealizowanych projektów z zakresu budowy wodociągów waha się od ok. 25 mln zł na Podkarpaciu i Podlasiu do ok. 50 mln zł w woj. świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Większym zróżnicowaniem cechuje się wartość projektów kanalizacyjnych, która wyniosła od 50 w woj. podlaskim do 190 mln zł w podkarpackim, co jest powiązane z dużym rozwojem sieci kanalizacji i oczyszczalni ścieków w tym regionie (rys. 1). Aktywność gmin w wykorzystaniu EFRR i Funduszu Spójności dla celów rozwoju infrastruktury środowiskowej była znacznie zróżnicowana przestrzennie. W województwie warmińsko-mazurskim współczynnik aktywności (liczba projektów podzielona przez liczbę gmin) wyniósł ok. 0,4, co oznacza że prawie w połowie gmin regionu prowadzono inwestycje współfinansowane przez UE. Dla porównania, w woj. lubelskim jedynie co 6 gmina skutecznie wystąpiła o dofinansowanie, zaś w podlaskim co 4.

Związek pomiędzy realizacją projektów infrastrukturalnych finansowanych z funduszy europejskich a rozwojem sieci wodociągowej i kanalizacyjnej zaprezentowano na rysunku 3. Gminy podzielono na 5 równolicznych grup (kwintyli) uszeregowanych malejąco pod względem wielkości wskaźnika dynamiki rozwoju infrastruktury. W grupie 20% gmin o najszybszej poprawie dostępności infrastruktury zrealizowano ponad połowę projektów związanych z rozwojem wodociągów oraz 45% projektów polegających na rozbudowie kanalizacji. Wraz ze spadkiem dynamiki rozwoju infrastruktury maleje liczba zrealizowanych projektów. W grupie 139 gmin należących do V kwintyla pod względem szybkości rozwoju wodociągów w latach 2004-2009 zrealizowano jedynie 13 inwestycji współfinansowanych przez UE, podobnie było w przypadku sieci kanalizacji – jedynie 2 projekty.

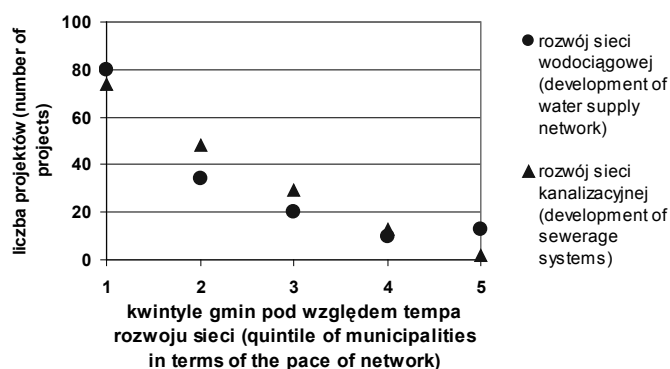

Rysunek 2. Wykorzystanie funduszy UE na rozwój infrastruktury ochrony środowiska w latach 2004-2009

Figure 2. The use of European funds for development of environmental infrastructure (2004-2009)

Źródło: opracowano na podstawie Polska i jej... 2009, MRR

Source: own study based on Polska i jej... 2009, MRR

Rysunek 3. Rola funduszy europejskich w rozwoju infrastruktury ochrony środowiska w latach 2004-2009 – rozwój infrastruktury a projekty współfinansowane z funduszy UE

Figure 3. The role of EU structural funds in development of environmental infrastructure (2004-2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie MRR

Source: own study based on data of Ministry of Regional Development

Podsumowanie i wnioski

W latach 2004-2009 najszybciej rósł odsetek korzystających z oczyszczalni ścieków i kanalizacji. Mniejszą dynamiką cechował się rozwój sieci wodociągowej, bowiem ich stopień rozwoju jest największy i trudno osiągnąć dużą poprawę. Największy wzrost dostępności wodociągów miał miejsce w gminach województwa lubelskiego i podkarpackiego. Najszybszy przyrost odsetka korzystających z oczyszczalni ścieków odnotowano w województwie podkarpackim i warmińsko-mazurskim, w tych regionach leżą także gminy-liderzy w tej kategorii, w których wzrost ten wyniósł w ciągu pięciu lat ok. 50 p.p. Znaczna dynamika rozwoju kanalizacji na Podkarpaciu jest po części efektem wysokiej aktywności gmin w pozyskiwaniu funduszy UE i wysokiej wartości zrealizowanych projektów. Także gminy województwa świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego cechowała duża aktywność i wysoka wartość wykonanych inwestycji, co znalazło odzwierciedlenie w dość wysokiej dynamice rozwoju infrastruktury. Najslabiej infrastruktura ochrony środowiska rozwijała się w województwach: lubelskim i podlaskim.

W wielu gminach Polski Wschodniej rozwój infrastruktury ochrony środowiska dokonał się w latach 2004-2009 przy udziale środków z budżetu Unii Europejskiej, bez których inwestycje te zostałyby wykonane później, w mniejszym zakresie bądź wcale. Fundusze UE są zatem w świetle przedstawionych badań istotnym czynnikiem rozwoju infrastruktury ochrony środowiska w obszarach wiejskich Polski Wschodniej.

Literatura

- Adamowicz M. 2002: Finansowe instrumenty polityki regionalnej w Unii Europejskiej. [W:] *Finanse publiczne w skali lokalnej i regionalnej* (red. M. Adamowicz). Wyd. SGGW, Warszawa.
- Gorzela G. 2007: Strategiczne kierunki rozwoju Polski Wschodniej. [W:] *Ekspertyzy na potrzeby opracowania strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Polska i jej fundusze. 2009: Wyd. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- [www.fundusze-strukturalne.gov.pl], 2010.
- [www.mf.gov.pl], 2011.

Summary

The paper aims to determine the role of the European Union's structural funds in the development of environmental infrastructure rural areas of Eastern Poland (region, which contains the following provinces: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie and podkarpackie). Statistical analysis led to the conclusion that fastest development of environmental infrastructure (water systems, sewerage systems and wastewater treatment plants) took place in rural and rural-urban communes. A weak correlation between the number of projects co-financed by the EU and infrastructure development speed was observed.

Adres do korespondencji:

mgr Maciej Stawicki
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
 Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
 ul. Nowoursynowska 166
 02-787 Warszawa
 tel. (22) 593 40 64
 e-mail: maciej_stawicki@sggw.pl